

Taiye Selasi

GANNA NAJ GRE

prevedel
Jernej Županič

Za Juliette Modupe Tuakli, dr. med.

*Ne sončnice ne
vrtnice, temveč kamni v pesku
z vzorci tu rastejo. In cvetijo.*

– ROBERT HAYDEN, »Približki«

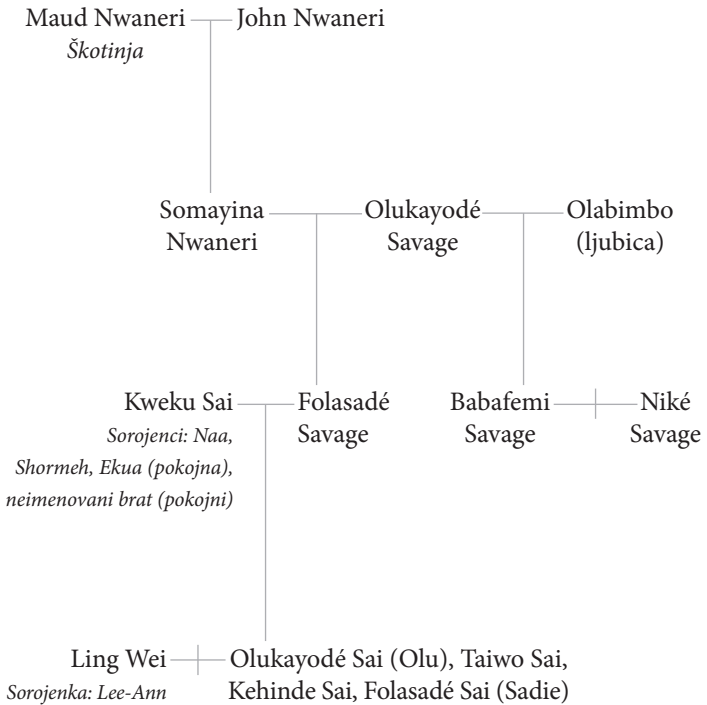
*Beseda si je pozabila zapomniti,
kaj je treba pozabiti,
in vsake toliko časa
se ji je zarekla resnica*

– RENÉE C. NEBLETT, »Posnetki«

Izgovarjava

	IZGOVARJAVA	POMEN	IZVOR
AKRA	akrá	Glavno mesto Gane	Gana
BABAFEMI	babafêmi	»Ljubljenec svojega očeta«	Nigerija
EKUA	ekuía	Dekle, rojeno na sredo	Gana
FEMI	fêmi	Krajša oblika imena Babafemi	Nigerija
FOLA	fóla	Krajša oblika imena Folasadé	Nigerija
FOLASADÉ	folašádi	»Bogastvo mi nadeva krono«	Nigerija
IDOWU	ídovu	Rojena za dvojčkoma	Nigerija
KEHINDE	kájindej	Drugorojeni dvojček	Nigerija
KOKROBITÉ	kokrobíti	Obalno mesto blizu Akre	Gana
KWEKU	kvêjku	Deček, rojen na sredo	Gana
LAGOS	lágos	Največje mesto v Nigeriji	Nigerija
NIKÉ	níke	Krajša oblika imena Adeniké	Nigerija
OLUKAYODÉ	olukájodej	»Bog prinaša srečo«	Nigerija
PHILAE	file	Južna meja Egipta	Grčija
SADÉ	šáde	Krajša oblika imena Folasadé	Nigerija
SAI	sáj	Priimek	Gana
SENA	sêna	»Božji dar«	Gana
SOMAYINA	somajína	»Naj ne potujem sama«	Nigerija
TAIWO	tájvo	Prvorojena dvojčica	Nigerija

Družinsko drevo

I. del
ODŠEL

1.

Kweku bos umre neko nedeljo, pred zoro, njegovi copati ležijo pred vrati v spalnico kot psi. V tem trenutku je na pragu med zastekljeno teraso in vrtom in razmišlja, ali bi se vrnil ponje. Ne bo se. V tej spalnici spi njegova druga žena, Ama, z rahlo razprtimi ustnicami, lahno nagubanim čelom, z lici, ki na blazini vroča iščejo kako zaplato hladu, in noče je zbuditi.

In če bi jo tudi hotel, je ne bi mogel.

Ama spi kot tarov gomolj. Reč brez čutov. Spi kot njegova mati, odklopljena od sveta. Lahko bi jim oropali hišo – Nigerijci v natikačih, ki bi se v zarjavelih tankih ruske vojske pripeljali prav do vrat, pa k vragu s subtilnostjo, kot jim je prišlo v navado v Victoria Islandu (vsaj tako mu pripovedujejo prijatelji: kralji surove nafte in kavboji, demobilizirani na širše območje Lagosa, nenavadni za Afričane: neustrašni in bogati) –, ona pa bi še naprej sladko smrčala, kot kak glasbeni aranžma, in sanjala o bombonih in Čajkovskem.

Spi kot otrok.

Ampak misel ga vseeno spremlja, od spalnice do zastekljene terase, in iz svoje previdnosti naredi pravo predstavo. Za samega sebe. To vedno počne, vedno, že odkar je zapustil vas, drobne predstave na odprtem, za enega samega gledalca. Ali pa za dva: zanj in

za njegovega kamermana, za molčečega in nevidnega kamermana, ki se je pred dolgimi desetletji v temi pred sončnim vzhodom odkradel skupaj z njim, odkradel vzdolž morske obale, in ki mu vse odtlej sledi, kamorkoli gre. In tiho snema njegovo življenje. Ali: življenje *Moža, kakršen bi rad bil in je zaradi tega tudi odšel*.

V tem prizoru, prizoru v spalnici: življenje *Uvidevnega soproga*.

Ki niti pisne ne, ko stopi s postelje in brez vsakršnega hrupa odgrne rjuho, ko stopi na tla z vsako nogo posebej in se trudi, da ne bi zbudil svoje nezbudljive žene, da ne bi vstal prehitro in tako vzvaloval jogija, soproga, ki čisto potihoma prečka sobo in neslišno zapre vrata. In na ta način še naprej po hodniku, skozi vrata na dvorišče, kjer je povsem jasno, da ga ne more slišati, ampak vseeno še vedno po prstih. Po kratki ogrevani potki iz zasebnega krila v dnevno krilo, kjer se za trenutek ustavi in nameni svoji hiši občudujoč pogled.

Briljantno zamišljen je ta pritlični kompleks, nič inovativnega sicer, a funkcionalen in po svoji zasnovi eleganten: na sredi preprosto dvorišče, v vsakem njegovem kotu pa vrata v dnevno, obedovalno, zasebno in spalno krilo (za goste). Skiciral ga je na prtiček v bolnišnični menzi, ko je bil v tretjem letu specializacije, star enaintrideset let. Pri oseminštiridesetih je kupil parcelo, od pacienta iz Neaplja, bogatega nepremičninskega špekulanta z mafijskimi zvezami in sladkorno boleznijo tipa II, ki se je v Akro preselil, ker

ga je, kot je dejal, spominjala na Neapelj v petdesetih (bogastvo stisnjeno skupaj z bedo, svež morski zrak skupaj z odplakami, umazani reveži na plaži skupaj s še bolj umazano bogatimi). Pri devetinštiridesetih je našel stavbnega tesarja, ki je bil kompleks pripravljen zgraditi, edinega Ganca, ki se ni uprl ideji, da bi naredil hišo z luknjo. Tesar je bil star sedemdeset let, imel je sivo mreno in izklesane trebušne mišice. Delal je brezhibno in sam in končal v dveh letih.

Pri enainpetdesetih je v hišo preselil svoje stvari, a se mu je zdela pretiha.

Pri triinpetdesetih se je drugič poročil.

Elegantno zasnovano.

Zdaj se ustavi v središču kvadrata, med vrati, kjer je tloris očiten, kjer lahko prav vidi načrt stavbe, in si jo ogleduje, kot si mora slikar ogledovati sliko ali mati novorojenega otroka: z zbežnostjo in navdušenjem, da se je ta stvar, ki je vzniknila v življenje znotraj, v umu ali telesu, zdaj prebila ven kot živa sama zase. Nekoliko zmeden. Kako je prišla sem, iz njegove notranjosti predenj? (Seveda ve: s pravilno uporabo ustreznih orodij; pri vseh je enako, pri slikarju, mami, ljubiteljskem arhitektu – a vseeno na videz kar čudež.)

Njegova hiša.

Njegova čudovita, funkcionalna, elegantna hiša, ki se mu je pokazala v celoti, v svojem celotnem etosu, v enem samem trenutku, kot oplojena zigota, ki se nerazložljivo privrtniči iz teme noseč celotni genski zapis. Celotno logiko. Štirje kvadranti: poklon simetriji, njegovim učnim dnem, milimetrskemu papirju, šestilu, večnemu potovanju / večnemu vračanju itd. itd.,

sivo dvorišče, ne zeleno, zglajen kamen, kosi skrilavca, brušen beton, nekakšen protiargument tropom, domu: se pravi, na novo izumljena domovina, same čiste in ravne linije, ničesar bohotnega, mehkega ali zelenega. V enem samem trenutku. Vse v njegovem umu. In zdaj tu. Desetletja pozneje na ulici v stari Adabraki, propadajočem predmestju kolonialnih vil, pobeljenega ometa, potepuških psov. Najlepša stvar, kar jih je kdajkoli ustvaril –

rozen Taiwo, nenadoma pomisli, misel šine skozenj. Ob čemer se Taiwo sama – s trepalnicami iz črnega grmičevja in ličnicami iz izklesanega kamna in očmi iz draguljev, njene rožnate ustnice pa so iste barve kot notranjost lupine tritonovega roga, nemogoče lepa je, nemogoče dekle – nekako pojavi pred njim in zmoti njegov nastop v vlogi Uvidevnega soproga, nato pa izgine kot kafra. Hiša je najlepša stvar, kar jih je kdajkoli ustvaril *sam*, zdaj dopolni svojo ugotovitev.

In stopi naprej po poti, skozi vrata v dnevno krilo in nato skozi jedilnico do zastekljene terase, do praga.

Kjer se ustavi.

2.

Pozneje dopoldne, ko bo začelo snežiti in bo moški nehal umirati in ko bo neki pes zavohal smrt, bo Olu brez posebne naglice stopil iz bolnišnice, prekinil klic na svojem blackberryju, odložil kavo in začel jokati. Nikakor ne bo mogel vedeti, kako se je začel dan v Gani, od katere ga bodo ločevale milje in oceani in časovni pasovi (in druge razdalje, ki jih je teže prečkati, kot so zlomljeno srce in jeza in poapnela žalost in tista vprašanja, ki predolgo niso bila zastavljena ali odgovorjena, in generacije molka in sramu med očeti in sinovi), medtem ko si bo v bolnišnični menzi z zabuhlimi očmi in neprespan v kavo vmešaval sojino mleko, hkrati tu in ne tu. A si bo predstavljal – svojega očeta, mrtvega na vrtu, zdravega moškega pri sedem- in petdesetih, v izjemni kondiciji, z majhnimi okroglimi bicepsi, ki napenjajo kožo njegovih rok, z majhnim okroglim trebuhom, ki pritiska ob spodnja rebra, s fino rebrasto brezrokavno majico znamke Fruit of the Loom, žareče bela na temno rjavi, v kombinaciji z absurdnimi MC-hammerjevskimi hlačami, ki jih sam sovraži, Kweku pa jih obožuje –, in čeprav se bo trudil (saj je vendar zdravnik in ve, da tako ne gre, in sovraži, kadar ga pacienti sprašujejo »kaj pa, če ste se zmotili?«), se ne bo mogel otresti pomisli.

Da so se zdravniki zmotili.

Da se take reči ne morejo »pač kdaj pa kdaj zgoditi«.

Da se je tam nekaj *zgodilo*.

Noben zdravnik s toliko izkušnjami, kaj šele tako izjemen – in recite, kar hočete, možakar je svoje delo opravljal odlično, celo njegovi kritiki to priznavajo, »umetnik z nožem«, splošni kirurg brez primere, ganski Carson* in tako naprej –, ne bi smel spregledati vseh znakov tako počasi razvijajočega se srčnega napada. Preprosta koronarna tromboza. Cici-mici. Samo hitro ukrepati. In časa bi bilo *dovolj*, glede na vse, kar je povedala mama, najmanj pol ure, trideset minut za ukrepanje, za »vrnitev k naučenemu«, rečeno z besedami dr. Sota, Olujevega najljubšega zdravnika specialista, njegovega mehiško-ameriškega zavetnika: najmanj pol ure, v katerih bi lahko seštel simptome, si izrekel diagnozo, vstal, šel noter, zbudil ženo in se, če žena ne zna voziti – kar je dokaj verjetno, saj ne zna brati –, odpeljal na varno. Da bi si obul copate, za božjo voljo.

Namesto tega ni naredil nič. Nobenega pregleda simptomov, izreka diagnoze. Le sprehodil se je skozi steklenjak, nato pa padel v travo, kjer je, brez očitnega razloga – oziroma iz neznanih razlogov, ki jih Olu ne more uganiti in jih, obsojen na nevednost, oprostiti –, njegov oče, Kweku Sai, Veliki ganski up, čudežno ču-

* Benjamin Solomon (»Ben«) Carson st. je znan ameriški nevrokirurg, direktor oddelka za pediatrično nevrokirurgijo bolnišnice Johns Hopkins od leta 1984 do 2013, potem republikanski politik in eden od potencialnih republikanskih predsedniških kandidatov leta 2016 (op. prev.).

dežni deček, zgolj obležal v pižami in ni naredil čisto nič, dokler ni vstalo sonce, divje, to ni bilo vstajanje, ampak prej vstaja sonca, smrtni udarec zlatega meča v bleedično sivino, medtem ko je notri soproga odprla oči in ugotovila, da njegovi copati ležijo ob vratih, ter ga šla, ker se ji je to zdelo čudno, poiskati in ga našla mrtvega.

Izjemnega kirurga.

Zaradi najbolj navadnega srčnega napada.

Ob povprečno štiridesetih minutah od začetka do smrti, tako da tudi če gre res samo za to, da se take reči »pač kdaj pa kdaj zgodijo«, tj. da se »pač zgodi«, da zdravo človeško srce stisne krč, meni nič tebi nič, kar tako, kot strela z jasnega, je tu še vedno vprašanje časa. Vseh teh minut vmes. Med prvim krčem in zadnjim dihom. Teh točno določenih trenutkov, ki so Oluja vedno fascinirali, s katerimi je bil vedno obseden, najprej v otroštvu kot športnik, potem v odraslosti kot zdravnik.

Trenutkov, od katerih je odvisen končni rezultat.

Tihih trenutkov.

Tistih odrezkov tišine med sprožilcem in dejanjem, ko je um osredotočen samo na izziv, ki je tedaj pred njim, in se ves svet upočasni, kot da bi želel opazovati, kaj se bo zgodilo. Časa, ko človek nekaj naredi ali pa ne. Po katerem je Prepozno. Ne sam *konec* – ne tistih nekaj obupanih in kakofoničnih sekund, ki pridejo pred poslednjim zvoncem ali dolgim piskom ravne črte –, temveč tišina pred njim, zaustavitev gibanja. Vedno pride do te zaustavitve, ve Olu, brez izjeme.

Tako je v trenutkih tik po strelu iz pištole, ko šprinter še naprej čepi ali pa skoči pokonci prezgodaj oziroma ko žrtev, ki začuti, da ji je krogla predrila kožo, z roko seže k rani ali pa tega ne stori, svet zaustavljen. Ali bo šprinter zmagal in ali bo pacient preživel, ima naposled manj opraviti s tem, kako prečka ciljno črto, več pa s tem, kar je počel v teh negibnih predhodnih trenutkih, in Kweku ni naredil nič, in Olu ne ve, zakaj ne.

Kako bi bilo mogoče, da se njegov oče ne bi zavedal, kaj se dogaja, in kako je mogoče, če se je tega zavedal, da je ostal tam in umrl? Ne. Nekaj se je moralo *zgoditi*, kar ga je onеспособilo, zbegalo, neko močno čustvo, miselni pretres, Olu ne ve, kaj. Ve pa tole: dejaven moški, mlajši od šestdeset, brez znanih bolezni v družini, ki je odraščal ob sladkovodnih ribah, pretekel pet milj dnevno, fukal brhko vaško butaro – in recite, kar hočete, druga žena pač ni medicinska sestra: nima smisla obtoževati, ampak morda bi bilo še kaj upanja, pravilno izvedena masaža srca / če bi se ravno zbudila –, pač ne umre na vrtu zaradi zastoja srca.

Nekaj ga je moralo *zaustaviti*.

3.

Kapljice rose na travi.

Kapljice rose na travnih bilkah kot diamanti, ki so poleteli iz malhe kakega vilinskega boga, ki je šel slučajno ravno mimo, z lahkimi in gibkimi koraki čez Kwekujev vrt, le trenutek ali dva preden se je v njem pojavil Kweku sam. Zdaj se ves vrt lesketa, mežika in se hihita kot šolarke, ki si z roko zakrivajo usta in zardevajo, ko se približujejo njihovi izbranci: lesketajoč se mangovec, monarh, vrveče bitje na sredi s svojo gosto krošnjo živo zelenih listov in s svojimi živo rumenimi jajčeci; lesketajoča se fontana, zdaj polna razpok in plevela z belimi cvetovi, a kip še stoji, »mati dvojčkov«, *iya-ibeji*, nekoč darilo za njegovo bivšo ženo Folasadé, zdaj zapuščen v fontani s svojima z roko izklesanima kamnitima dvojčkoma; lesketajoče se rože, ki jih je Folasadé prepoznavala po obrazih in znala povedati njihova imena, angleška imena, latinska imena, milijon odtenkov rožnate; žareče nebo je mehke sive barve juga, brez sonca, z lesketajočimi se oblaki na svojih robovih.

Lesketajoč se vrt.

Lesketajoče se moker.

Kweku se ustavi na pragu in strmi v vse to, brez sape, njegova rama se naslanja na napol odprta drsna vrata. Pomisli, in ob tem ga zbode v srcu, da je svet

včasih preveč lep. Da nima preprosto nobene *teže*, da ga je nemogoče sprejeti: kapljice rose na travi in svetloba v kapljicah in odtenek te svetlobe, nemogoče vsaj zdravniku, kot je on, ko pa ve, da take reči le redko preživijo noč; da so tu, a ne ostanejo dolgo na svetu, kakršnega pozna, brutalnem, nesmiselnem in nevarnem; da jih bo bodisi zlomilo bodisi se bodo odtrgale in svobodno odplule ter v svoji brazdi puščale žalovanje. Da so imeli na porodnišnični intenzivni prav.

Na intenzivnem oddelku porodnišnice ne spodbujajo imenovanja, kot je izvedel na pediatriji, v tretjem letu svoje rotacije, v tisti zimi leta 1975, ko se mu je lomilo srce; ko je bila njegova mama ravno umrla in se je bil ravno rodil njegov prvi sin. Če so menili, da kak nesrečen novorojenec ne bo preživel vikenda, so njegovim staršem odsvetovali, da bi mu izbrali ime, na nalepko na inkubatorju pa nakracali zgolj »Dojenček« in zraven priimek (pri dvojčkih ali trojčkih pa »A, B, C Priimek«). Mnogim njegovim kolegom se je zdela praksa brezčutna, kot da bi s tem nekako prezgodaj obupali. To so bili Američani, z belimi zobmi in kravjim mlekom, za katere je bila smrtnost novorojenčkov nekaj nepredstavljivega. Oziroma bolje: predstavljivega samo v seštevku, kot številka, statistika, tj. preden dopolnijo dva tedna, umre x % otrok. Predstavljivega v množini, a nesprijemljivega v ednini. V podobi tistega *enega* sivo modrega novorojenčka.

Pokojnega Dojenčka Priimek.

V nasprotju s tem je bil za Afričane (in Indijce in Karibce in tistega enega pobeglega Latvijca, za katerega je bil Baltimore dovolj udoben) mrtev novorojenec ne le predstavljal, temveč tudi prav nič posebnega, toliko manj, kadar je bila smrt neizogibna, tj. razložljiva. To je bilo življenje. Zanje je bilo neimenovanje logično, celo občudovanja vredno, način, kako ustvariti distanco do obstoječega in torej tudi do njegove smrti. Nekaj takega, na kar so v Ameriki vedno mislili, v krajih, kot sta Riga in Akra, pa si s tem niso dajali opravka. Sterilizacija čustev. Redukcija trpljenja na bolečino s sožalne voščilnice. Kot bi vestna higienska sestra oprala vso grdoto s številnih obrazov žalosti.

Obrazov, ki jih je Kweku Sai poznal.

On, ki je znal poimenovati vse obraze žalosti, je to logiko dobro poznal iz toplejšega tretjega sveta, kjer se deček, ki ob zori sledi svoji materi, še krvavi od poroda (truda, ki ni obrodil sadov), k robu morja – ki jo opazuje, kako v palmov list zavito malo trupelce kot Mojzesa z malo manj sreče, položi v morsko peno, se obrne in odide, nato pa je nikoli več ne sliši, da bi ga omenila, ne, niti enkrat –, nauči, da je »izguba« le pojem. Nič več kot misel. Ki jo človek misli ali pa tudi ne. Z besedami. Tako da človek ne more izgubiti, niti ne more reči, da je izgubil, tistega, čemur ne pusti obstajati v lastnem umu.

Že tedaj je to vedel, pri štiriindvajsetih, Kweku, po novem očka in še vedno otrok, po novem otrok brez matere.

Zdaj strmi v lesketanje, zaustavljen v občudovanju lepote, in ve, kar je vedel že pred toliko leti: da je, ko si soočen z nečim, kar je v grdem in uničujočem in krutem svetu krhko in popolno, edino pravo ravnanje: tega ne poimenovati. Delati se, da ne obstaja.

A to ne funkcionira.

Zdaj ga spet zbode, misel, da obstaja popolnost, da v tistem najbolj ranljivem obstaja popolnost, da obstaja kljub vsej njegovi nepripravljenosti – logični in občudovanja vredni nepripravljenosti –, da bi se soočil s tem obstojem, v srcu in v umu. Misel na logiko, ki ne nudi nobene utehe, na prekletstvo jasnega pogleda, ki drži ne glede na to, za kateri konec tega prekletega vozla potegne: (a) na brezplodnost gledanja v luči smrtonosnosti lepote in še toliko večjo brezplodnost lepote v krhkosti, vsaj na kraju, kot je ta, kjer mora še vedno krvava mama pokopati svojega novorojenčka, se umiti in se vrniti domov delat pire iz jamov; (b) na *vztrajnost* lepote, in to prav v krhkosti!, v kapljici rose ob zori, ki jo čaka konec, in v trenutkih in v vrtu in v Gani, bohotni Gani, mehki Gani, zeleni Gani, kjer krhke reči čaka smrt.

To vidi tako jasno, da zapre oči. V glavi mu začne razbijati. Odpre oči. Poskuša se premakniti, a se ne more. Okamnel je na mestu, brez moči.

Nazadnje ko se je tako počutil, je bilo zaradi Sadie.

4.

Spet zima 1989.

Porodniško krilo v Brighamski bolnišnici.

Fola, ki sedi pokonci v bolniški postelji, še krvava od poroda, in stiska njegovo roko.

Dvojčka, stara devet let, ki trdno spita v čakalnici, na tistih grdih modrih stolih, polnjenih z rume-no peno, nameščena kot vedno, staknjena skupaj kot koščka kake hecne japonske logične sestavljanke: Taiwojina glava na Kehindejevi rami in Kehindejevo lice na Taiwojini glavi, dekle in deček z enakimi jantarnimi očmi, ki se iskrijo na njunih sicer nežnih mladih obrazih.

Olu, ki je rezine jabolka, kako krepak je že pri štirinajstih, in bere *Razpad* in je edini razviden znak njegove vse hujše stiske nenehno potresavanje njegove stegenic gor in dol.

In novorojenčica, še nepoimenovana, ki se bori za življenje v svojem inkubatorju. In izgublja boj.

Dojenček Sai.

V smrdljivi porodni sobi.

»Kaj je narobe z Idowu? Kam jo peljejo?«

Stisnila je njegovo golo roko. Na sebi je imel še vedno kirurška oblačila, ničesar drugega, roke je imel gole. Ravno je šival, ko se je začel porod (prezgodaj).

Prijatelj v Brighamski ga je obvestil po interkomu in po snegu je pritekkel iz Beth Israel sem, in medtem ko je tekkel, so vrtinci snežink meglili njegov pogled in je njegove misli meglila ena sama beseda. *Prezgodaj.*

»Prezgodaj je bilo.«

»NE.«

Nečloveški glas. Živalski. Renčanje, ki se je izvilo iz ravnokar izpraznjenega trebuha. Bojni krik. Toda kdo je bil sovražnik? On. Porodničar. Čas. Sam trebuh. »Folasadé,« je zamrmral.

»Kweku, ne,« je zarenčala Fola s stisnjenimi zobmi, njeni nohti pa so prerezali njegovo kurjo polt. Da je pritekla kri. »Kweku, ne.« Zdaj je začela jokati.

»Prosim,« je zašepetal, komajda. »Ne joči.«

Stresla je z glavo in jokajoč še naprej prebadala kožo njegove roke (in druge prebodljive dele, ki se jih nista zavedala). »Kweku, ne.« Kot bi pri sebi njegovo ime iz Kweku, samo Kweku, spremenila v Kweku-ne.

Nežno je pritisnil ustnice na njeno teme. Foline krone, njenih las, je bilo zaradi svežega potu pol manj. Oblak drobnih spiral, ki so se solidarno stiskale druga k drugi in dišale po indijski konoplji. »Tri zdrave otroke imava,« ji je rekel nežno. »Srečna sva lahko.«

»Kweku-ne, Kweku-ne, Kweku-ne.«

Zadnji je bil povišan, že blizu besa, obtožbe. Fole ni še nikoli videl tako v koščkih. Njeni prvi dve nosečnosti sta v medicinskem smislu potekali perfektno, poroda kot švicarska ura, gladka za v izobraževalni video: prvi v Baltimoru, ko sta bila še otroka, drugi tu v Bostonu, carski rez, dvojčka. Zdaj pa tole, deset let pozneje, čisto po nesreči, tretja nosečnost (čeprav so